

Зовнішня
політика
гетьмансь-
кої держави
Богдана
Хмель-
ницького

Зміст

- Політичний портрет Богдана Хмельницького.
- Кримська політика Богдана Хмельницького.
- Відносини України з Османською імперією.
- Зовнішня політика Богдана Хмельницького в Придунайському регіоні.
- Висновки
- Список використаної літератури

Політичний портрет Богдана Хмельницького

Богдан (Зиновій) Михайлович Хмельницький (1595-1657) народився на Черкащині. Матеріальні достатки родини Хмельницьких дозволили дати Богданові пристойну домашню освіту, продовжити її в одній із парафіяльних шкіл Києва. Майже 5 років провчився Богдан у Львові у єзуїтській колегії під керівництвом найкращих вчителів, де отримав знання багатьох мов, знайшов друзів. Поєднання традиційної освіти, що існувала в Україні, з європейською сприяло розширенню світогляду Хмельницького, дало можливість познайомитися з кращими зразками світових духовних надбань.

З реаліями тогочасного життя Богдан Хмельницький познайомився у Чигирині. Почався якісно новий етап його життя. Шляхетське середовище і шкільну парту замінили атмосфера козаччини й ефес шаблі. Життя в краї було далеким від романтичних уявлень молодого людини.

В районі Дикого

Поля Хмельницькому довелося вперше зіткнутися з реальною загрозою з боку турків і татар, наяву побачити суперечності, які існували між різними угрупованнями козацтва, на собі відчути результати політики польських властей. Проте, очевидно, саме ці екстремальні умови сприяли утвердженню принципової лінії поведінки Богдана і його політичного кредо. Свою долю Хмельницький зв'язав з козацтвом. Він бере участь у боротьбі проти турецько-татарської експансії в Україну, потрапляє у полон на два роки. Після повернення у рідні міста починається новий етап формування політичного світогляду майбутнього гетьмана. Хмельницький замислюється над перспективою розвитку України, її взаємин з Польщею, та причинами поразки попередніх виступів козаків.

Без особливого перебільшення можна твердити, що на 1648 р. Б. Хмельницький зумів акумулювати і адаптувати до реалій того часу попередній досвід визвольної боротьби козацтва. Для нього рівноцінними були як військові, так і політичні методи боротьби.

Говорити про перевагу одного з цих компонентів не доводиться. У роки Визвольної війни українського народу Хмельницький продемонстрував неперевершену майстерність добиватися поставленої мети шляхом як відкритої збройної боротьби, так і методом переговорів, компромісів і навіть тимчасових поступок .

Часто Хмельницький вживав суворих заходів для приборкання неугамовної селянської стихії, дозволяв шляхті чинити над «черню» розправи. У цілому можна сказати, що гетьман Хмельницький так і не зумів вийти за рамки інтересів козацького стану в здійсненні внутрішньої політики. По-друге, в укладанні союзів з іншими державами гетьман діяв як воєначальник, для якого необхідно було будь-що виграти даний бій. Перебуваючи в цейтноті, він не надто ретельно прораховував політичні наслідки укладених договорів. Хмельницький надто великі надії покладав на зовнішні сили і витрачав на їх пошук і мобілізацію багато зусиль. Певною мірою це було виправданим: до цього зобов'язував колоніальний стан і уразливість геополітичного становища України. Тому далеко не випадковими були інтенсивні контакти Б. Хмельницького із зовнішніми політичними силами південних країн.

Кримська політика Богдана Хмельницького

У роки війни Б. Хмельницькому довелося вирішувати цілий комплекс питань, пов'язаних із зовнішньополітичним забезпеченням життєдіяльності молодій державі.

Як відомо, вже на початку г

Хмельницький у пошуках союзників

Посполитої звертається до К

традиційно розглядалося, як од

народу. З моменту заснування

його історія тісно перепліта

українсько-татарськими відно

інтереси практично всіх навко

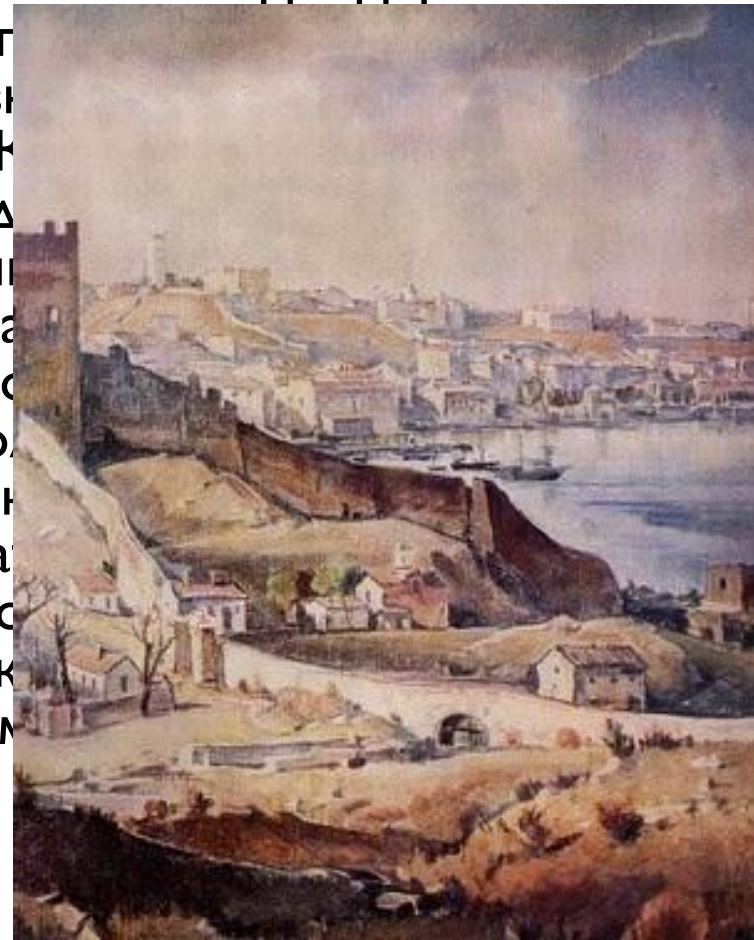
досвід попередніх відносин н

останні намагалися залучити та

боротьби із Польщею, Бо

усвідомлював проблему так

небезпечна схильність Крим

Не менш важливий висновок, який зробив гетьман з подій 1624-1629 рр., це необхідність підтримувати тісні стосунки не тільки з центральною владою, а й з ногайськими мурзами, враховуючи їх автономістичні прагнення та специфічну реакцію на будь-які заходи Бахчисарая. Ігнорування ногайського чинника було неприпустимим. Насамперед нагайці могли відмовитися від виступу на козацькому боці, тим паче, що договір з Іслам-Гіреєм передбачав припинення набігів на українські землі, від чого найбільше утискалися інтереси саме нагайської орди. Отже без нагайців сила союзника значно зменшувалася і вимагала коригування тактики бойових дій, оскільки Б. Хмельницький значну роль відводив татарській кінноті.

Існувала також небезпека польсько-нагайського. Коли напередодні компанії 1649 р. Іслам-Гірей через походи донців затримався з виходом майже на місяць, нагайці вчасно з'явилися на Україні. Отже, Б. Хмельницький постійно тримав руку на пульсі подій, нейтралізуючи ворожі впливи. Та найбільшу небезпеку для гетьмана становила спроба Криму використати союзницькі відносини з козаками для організації спільного походу на московські землі, що вже траплялося у 1625 році, коли 800 запорожців, причому без гетьманського відома вирушили на землі государеві. Ймовірність повторення подібних дій була надзвичайно високою. Реалізація ідеї спільного походу на Москву, неминуче втягувала Україну у відкриту конфронтацію з і без того ненадійним північним сусідом, викликаючи адекватну реакцію Польщі. Таким чином, існувала загроза утворення вісі Річ Посполита – Москва антикримського, а, отже, і антиукраїнського спрямування. Не тільки руйнувалися плани гетьмана щодо утворення широкої антипольської коаліції, а й завдавався фактично смертельний удар по визвольній війні в цілому.

спроби домовитися з Кримом про
ило з Січі ще в другій половині січня
другого посольства (березень 1648р.)
воєнні дії козаків і татар проти Речі
бування в Бахчисараї українського
ким, Іслам-Гірей одержав листа від
з, щоб татари подали йому допомогу в
о саме це послугувала для Іслам-Гірея
Хмельницьким, оскільки похід татар
ичі, яка їй була гарантована на землях

Щодо самого змісту українсько-татарських відносин, то вони трактуються в історіографії неоднозначно. Висновки деяких вчених твердять, що татарам був наданий офіційний дозвіл грабувати і забирати в полон українців . Інші доказують, що про заборону татарам грабувати українські землі було відомо навіть в столиці імперії. Але хоча текст договору Б. Хмельницького з Іслам-Гіреєм III не зберігся, з донесення московських воєвод відомо, що татари зобов'язувалися не брати в полон українське православне населення. Можливо ця умова була важкою для виконання й спричинила непорозуміння між союзниками.

Таким чином, вчені по різному оцінюють значення україно-татарської угоди 1648р. Звичайно вона покликана була відіграти досить важливу роль у розвитку воєнних подій на Україні. Очевидно також, що не всі українці з ентузіазмом зустріли рішення про союз з татарами. Однак геополітичне становище України, яка перебувала в так званому трикутнику (Московська держава, Річ Посполита, Османська імперія з Кримським ханством), а також відсутність власної кінноти поставили гетьмана перед необхідністю укладання договору з татарами.

Союз з Кримом відігравав позитивну роль протягом певного часу. Але кримський уряд був проти створення незалежної Української держави, оскільки це поклато б край найбільшому джерелу наживи – грабежу українських земель і торгівлі живим товаром. Для татар оптимальною виглядала ситуація рівноваги сил у боротьбі України з Польщею. Такий підхід дає можливість пояснити поведінку татар у вирішальні моменти битв (Зборів, Берестечко, Жванець), коли доля польської армії висіла на волоску. Зрада татар, як підкреслюють дослідники, підштовхнула Б. Хмельницького до пошуку іншого союзника і врешті-решт привела до українсько-московського договору 1654 р.

Відносини України з Османською Портою також залежали від українсько-татарських взаємин, оскільки Кримське ханство було васалом Туреччини і дії татар значною мірою визначалися позицією султанського уряду.

Відносини України з Османською імперією

Відразу після смерті (на початку червня 1648 року) короля Речі Посполитої Владислава IV гетьман Б. Хмельницький відправив дипломатичне посольство до Стамбула. Згідно з дослідженнями відомого сходознавця Омеляна Пріцака, вже влітку 1648 р. між Османською імперією та українським гетьманом було укладено угоду суверенно-васального типу. Сучасний історик Валерій Степанков віднайшов у архівосховищах Львова та Вроцлава документи, які свідчили про те, що це посольство мало просити у султана “прийняти його (Б. Хмельницького) під свою оборону і надати допомогу проти поляків”. На основі даних листа польського шляхтича зроблено висновок щодо ведення переговорів козацьким посольством: відправлено полковника Филона Джалалія (восени 1648 р. той вдруге відправився до Туреччини) в напрямку отримання османської протекції. Як засвідчують джерела, в обмін на заступництво султана, Б. Хмельницький повинен був виплачувати данину на зразок Молдавського й Волоського князівств, надавати в разі потреби посильну військову допомогу імперії, давати “рабів” на турецькі галери, а також передати у пряме підпорядкування Османській Порті Кам’янець-Подільський.

Укладення договору з турецьким султаном у 1648 р. започатковує формування чорноморської політики гетьманського уряду Б. Хмельницького. Нагадаємо, що Чорне море на той час було таким собі «внутрішнім озером» Османської імперії. Протягом 1649 р. гетьман продовжував міжнародну політику щодо зміни протекції – про це свідчать не тільки його листи до московського царя, але й продовження переговорів із послами Османської імперії, листування із трансільванським князем та урядовцями Кримського ханства. Однак жодна з “високих” сторін (окрім хіба що Криму) не могла забезпечити своєї військової присутності в Україні й тим самим допомогти реальному утвердженню влади Б. Хмельницького, яка перебувала перед постійною загрозою ліквідації з польського боку. Не відмовляючись від суверенітету польського короля, Українське гетьманство вже у цей час спробувало знову добитися прихильності іншого династичного зверхника – монарха в особі султана Мегмеда IV. Згідно з дослідженнями М. Костомарова визнання османського протекторату над козацькою Україною відбулося протягом 1649–1650 рр. Додатковим підтвердженням цього факту є те, що на початку квітня 1649 р. турецький султан наказав кримському хану підтримати Б. Хмельницького.

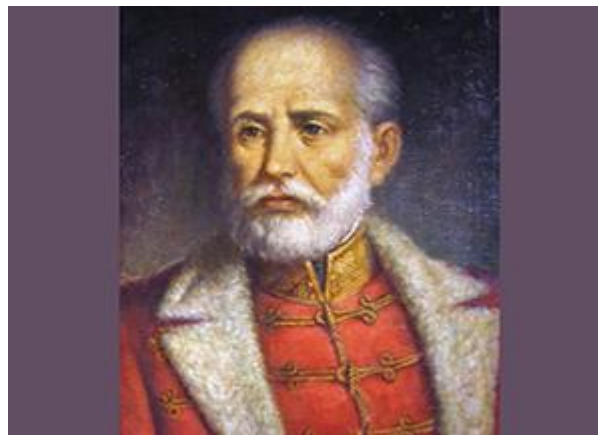
Таким чином, очевидно, що саме тоді між Чигирином і Стамбулом було укладено лише торгіву угоду, яка називалася “Договір між турецьким цісарем і Військом Запорозьким та народом Руським про торгівлю на Чорному морі” (Чорноморська конвенція). У її першому пункті відзначалося, що “Цісар Його Милість Турецький дозволяє Козацькому війську та його державі плавати по Чорному морю до всіх своїх портів, міст і островів, по Білому (Середземному) морю до всіх своїх держав, островів та інших портів і до портів чужоземних володарів і християнських держав, а також по всіх ріках та містах, з якими мають вести торгівлю, товари, що їх захочуть продавати, купувати і міняти за своєю волею зупинялись у портах, в'їжджати в них, коли захочуть, без жодної затримки, перешкоди і труднощів”.

Підписання другого “османсько-козацького” договору відбулося трохи пізніше – у 1650–1651 рр. З огляду на ненадання Московською державою проханої військової підтримки, влітку 1650 р. козацька Україна значно активізувала свої відносини з Османською імперією .

Спочатку гетьман звернувся до яничарського воєначальника у Стамбулі Бекташ-аги та очаківського бейлербея Мурад-паші з проханням допомогти у відновленні стосунків із султаном Мегмедом IV. У відповідь турецьким володарем було направлено до Чигирина посольство, яке перебувало у гетьманській столиці з 30 липня до 5 серпня 1650 р. Наслідком перебування турецького урядовця в Україні став лист Б. Хмельницького до турецького султана. У ньому обумовлювалися попередні умови, згідно з якими Українське гетьманство погоджувалося на турецький протекторат. Чигирин зобов'язувався: “Против кожного неприятеля (султана) стояти”; “у держави Вашої цесарської (султанської) милості не вдиратися”; “у згоді перебувати з татарами... на віки в приятельстві ходити”; з відома султана і кримського хана свої “військові справи чинити”.

Відповідь і пропозиції турецької сторони мав вислухати керівник українського посольства полковник Антін Жданович, який разом із Осман-агою прибув на початку вересня до столиці Османської імперії. Очевидно, протягом 7-20 вересня 1650 р. послами Хмельницького в результаті переговорів з великим візирем були обумовлені основні пункти майбутнього підданства Українського гетьманства султанській владі. Символом згоди Мегмеда IV взяти козацьку державу під свій захист було вручення А. Ждановичу перед від'їздом до України “булави дорогоцінної” для передачі її Б. Хмельницькому. Разом із ним до Чигирина приїхав турецький посол Осман-ага, що повинен був викласти гетьману пропозиції султана. Він був на прийомі у гетьмана на початку грудня 1650 р.

Українсько-турецькі переговори завершилися у березні 1651 р. “формальним признанням України вассальною державою Отоманської імперії”. Такий висновок зробив відомий історик М. Грушевський на основі дослідження тексту султанської грамоти на ім'я гетьмана, де відзначалося про згоду турецького монарха протегувати Україні.

Про конкретні умови протекції свідчив австрійський дипломат І. Шмід, який у той час перебував у Стамбулі й повідомляв 10 березня 1651 р. до Відня про те, що козаки були звільнені від данини султану й мали одне зобов'язання – нести військову службу на користь нового сюзерена. Султан Мегмед IV також надіслав Б. Хмельницькому вишитий золотом кафтан, що в османській традиції міждержавних відносин означало визнання українського гетьмана за султанського підданого.

Однак, щойно дійшло до практичної реалізації цієї угоди, у відносинах між Чигирином і Стамбулом почали виникати певні труднощі. Навесні 1651 р. Б.

Хмельницький відмовився прийняти військову допомогу турків в обмін на вимогу передачі Порті Кам'янця-Подільського. Коли ж у червні кримський хан, всупереч своїм попереднім зобов'язанням, не підтримав українську армію в битві з поляками під Берестечком, гетьман звернувся з проханням до Мегмеда IV, щоб "кримським людям учинити ... допомогу" козакам. В обмін на наказ султана до хана про підтримку Хмельницького, Порта змусила останнього погодитися на зміну попередніх домовленостей. Тепер Українське гетьманство було змушене платити данину султану. Крім того, гетьман мав надати в розпорядження Османської імперії певну кількість війська для її війни з Венецією.

Основною причиною українсько-польського перемир'я, яку виклав гетьман у листі до Мегмеда IV від 4 листопада 1651 р., було запізнення татарських орд при поєднанні з козацькою армією перед початком Берестецької битви. Але, незважаючи на це, Українське гетьманство залишалося у "братерському" союзі з Кримським ханством. Окрім того, Б. Хмельницький наголосив на своєму бажанні й надалі визнавати зверхність турецької влади.

Зовнішня політика Богдана Хмельницького в Придунайському регіоні

Вельми активною на початку 1650-х рр. була зовнішня політика Хмельницького в Придунайському регіоні. Там розташовувалися близькі сусіди України — православні Молдавія та Валахія і протестантська Трансільванія. Усі вони перебували у васальній залежній від Османської імперії та були у близьких стосунках з Річчю Посполитою.

Наступного, 1652 р., коли Ян II Казимир змусив українського гетьмана вибирати між польською і турецькою протекцією – у березні він запропонував йому негайно виступити у військовий похід проти Османської імперії. Але Б. Хмельницький дипломатично відмовив королю. А через деякий час у листі до коронного канцлера А. Лещинського від 24 червня 1652 р. відверто заявив, що якщо король не накаже припинити наступ на Україну, то він “змушений буде шукати собі іншого стороннього пана і чужої сили, яка зможе нас захищати”. Невдовзі ці погрози втілилися у відновленні гетьманом більш тісних дипломатичних стосунків з Османською імперією, а потім і з Московським царством. Гетьман наприкінці листопада 1655 р. відповідав, що “ми дуже раді Були великій милості султана і знову будемо вірно служити нашому могутньому господареві (Мегмеду IV)”. Окрім того, козацькі послы добилися того, що до Бахчисараю був висланий турецький урядовець, який від імені султана наказав татарам припинити воювати з козаками і жити з Україною “у мирі та дружбі, як колись”. Тим самим гетьман намагався забезпечити підтримку турецького монарха своїм далекосяжним планам у Придунайському регіоні та відновити дружні стосунки з Кримським ханством.

Особливо тісно співпрацював з польським урядом господар Молдавії — Василь Лупул, котрий перебував у близьких родинних стосунках з деякими впливовими магнатами Речі Посполитої, а також Лупул висловлювався за те, аби, про всяк випадок, отримати польське шляхетство.

Ще більше підстав до зближення господаря з офіційною Варшавою приніс початок Української революції, адже під її впливом на східних землях Молдавії також розгортається опришківський рух. Опришки беруть участь у подіях, що мали місце на українських Поділлі та Галичині, але селяни та козаки з України також активно допомагають молдавським повстанцям.

За таких умов Лупул висловлювався за приятні стосунки з таким потужним сусідом, яким стало в цей час Військо Запорозьке, однак насправді веде подвійну гру та підтримує тісні взаємини з польськ

Для того, аби не допустити перехід Молдавії в табір опонентів Гетьманату, у вересні 1650 р. українське військо за наказом Хмельницького здійснює блискавичний похід у Молдавію та змушує господаря укласти союзницьку угоду з Українською державою. Запорукою міцності цього союзу мав стати шлюб сина українського гетьмана чигиринського сотника Тимоша Хмельницького та дочки молдавського господаря Розанди. Шлюб гетьманича з представницею одного з правлячих домів Європи за задумом Богдана Хмельницького, крім того, що мав слугувати підґрунтям міцної співпраці України та Молдавії, був вкрай важливим і в контексті діяльності українського правителя, спрямованій на становлення українського монархізму, визнання його легітимності європейськими правителями.

Проголошений на грудень 1650 р. шлюб Тимора з Розандою Лупулієвною не відбувся. Втім, Хмельницький не дуже натискав на Лупула, щоб той виконав свої обіцянки. Тим більше, що Висока Порта була рішуче проти цього одруження і наказала, щоб наречена негайно з'явилася до Стамбула.

Берестечко і Білоцерківська угода перекреслили дотеперішні концепції Хмельницького. Тепер він мусив шукати іншого шляху до незалежності

України. Він, на думку гетьмана, полягав у підпорядкуванні собі

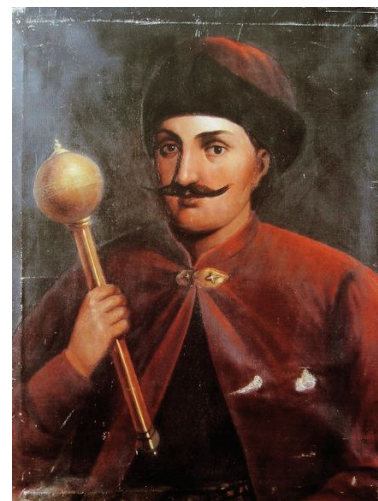
Молдавського господарства, оскільки таким чином було б зруйновано дотеперішню розстановку сил у південно-східній Європі, стабільність якої була головною перешкодою в реалізації його планів. Такими були основні передумови нового маршу Хмельницького на Ясси.

В Яссах знову перебувала домна Роланда, яка знову стала вільною в результаті чергового палацового перевороту у Стамбулі. 30 серпня 1652 року в столиці Молдавського господарства відбулося Тимошеве весілля.

Але Хмельницькому не довелося надто довго втішатися досягнутим успіхом, адже він не передбачив, що об'єднанні Молдовія і Україна стануть терням в оці Семі городдя й Волощини.

Зав'язування стосунків з Молдавським князівством стимулювало посилення дипломатичної активності гетьманського уряду і в сусідній з нею та етнічно спорідненій Валахії, яка намагалась проводити солідарну з Молдаві

Надзвичайним динамізмом відзначалися в цей час дипломатичні контакти українського керівництва з найбільш потужною у військово-політичному плані регіональною державою — Трансильванією. Трансильванія безпосередньо межувала з Річчю Посполитою і була спроможною висунути на її кордони боєздатну армію. Тому Хмельницький, готуючись до воєнної кампанії 1649 р., а також пізніше, усвідомлюючи неминучість нових зіткнень з Польщею, намагався в будь-який спосіб залучити трансильванського князя до антипольської коаліції. З цією метою впродовж початку 1650-х рр.. князівство відвідує ряд українських посольств, на чолі яких стояли досвідчені дипломати та впливові козацькі урядовці І.Виговський, В. Верещака, П.Тетеря, С.Сірий та інші.

Особливості південної політики Б. Хмельницького полягали в тому, щоб в особі Османської імперії забезпечити собі надійного союзника (через набуття номінального васалітету), й таким чином позбавити турецького султана можливості за спиною Українського гетьманства вступити у коаліцію з Річчю Посполитою.

Окрім того, мир зі Стамбулом передбачав також розірвання кримсько-польського союзу та мирні стосунки з Кримським ханством, військова допомога якого суттєво допомагала у війні з Річчю Посполитою. Дуже важливим для економіки молодій козацькій державі залишався вихід до портів Чорного моря для ведення міжнародної торгівлі.

Очевидно, що втілити такі свої плани у життя Б. Хмельницькому цілком не вдалося, адже татари періодично відмовлялися від підтримки Війська Запорозького й переходили на бік короля Речі Посполитої, що змушувало гетьмана знову шукати підтримки у Москві.

Та й Османська імперія, яка була втягнута у війну з Венецією на Середземному морі так і не змогла надати необхідного військового захисту козацькій Україні ні в 1651, ні в 1653, а ні в 1655 рр., тобто тоді, коли оголошувалося про підлеглисть українського гетьмана турецькому султану.

Висновки

Визвольна війна українського народу стала важливою подією у політичному житті Європи середини XVII ст. До 1654 р. гетьман успішно протидіяв заходам польської дипломатії у Бахчисараї, Стамбулі, зумів паралізувати наміри Варшави зіткнути Україну з Росією; домогся визнання Української держави як суб'єкта міжнародних відносин. Не маючи у своєму розпорядженні налагодженої системи зовнішньополітичних відносин, підготовлених кадрів, він дуже швидко спромігся створити розгалужену і ефективну дипломатичну мережу, запровадити в життя самодостатню концепцію української міжнародної політики та впродовж тривалого часу успішно її реалізовувати. Гетьман налагодив зв'язки з представниками Росії, Криму, Туреччини, Польщі, Трансільванії, Молдавії. Згодом уряд Б. Хмельницького визнала Венеція, Швеція та інші держави. Він розумів всю згубність для визвольної війни воєнно-політичного союзу Польщі з Кримом, тому, незважаючи на підступну політику хана, доклав максимум зусиль, щоб запобігти створенню й зберегти союзницькі відносини з ханством. Доба гетьмана Б.Хмельницького була яскравим проявом філігранної української дипломатії з її над зусиллями утвердити Україну у балто-чорноморському геополітичному просторі як незалежну.

Список використаної літератури

- 1) Білоцерківський В.Я. Історія України: Навчальний посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2007
- 2) Брехуненко В. Витоки кримської політики Б. Хмельницького
//Український історичний журнал.- 1995
- 3) Володарі гетьманської булави: Історичні портрети.-К.: Варта, 1994
- 4)blogs.news-ua.com
- 5)pidruchniki
- 6) ua-referat.com

Дякую за увагу

Роботу виконала
студентка І-го курсу 4-ої
групи
факультету ЗРБтаЕ
спеціальності Екологія
Попова Аніта